

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Федеральное государственное автономное учреждение
высшего профессионального образования
"Казанский (Приволжский) федеральный университет"
Отделение татарской филологии и межкультурной коммуникации

подписано электронно-цифровой подписью

Программа дисциплины

Классические языки / древние языки: Древнетюркский язык Б2.Б.7

Направление подготовки: 032700.62 - Филология

Профиль подготовки: Прикладная филология (переводоведение)

Квалификация выпускника: бакалавр

Форма обучения: очное

Язык обучения: русский

Автор(ы):

Нуриева Ф.Ш.

Рецензент(ы):

Кузьмина Х.Х.

СОГЛАСОВАНО:

Заведующий(ая) кафедрой: Харисов Ф. Ф.

Протокол заседания кафедры No ___ от "___" _____ 201__ г

Учебно-методическая комиссия Института филологии и межкультурной коммуникации
(отделение татарской филологии и межкультурной коммуникации):

Протокол заседания УМК No ___ от "___" _____ 201__ г

Регистрационный No 902338514

Казань

2014

Содержание

1. Цели освоения дисциплины
2. Место дисциплины в структуре основной образовательной программы
3. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины /модуля
4. Структура и содержание дисциплины/ модуля
5. Образовательные технологии, включая интерактивные формы обучения
6. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов
7. Литература
8. Интернет-ресурсы
9. Материально-техническое обеспечение дисциплины/модуля согласно утвержденному учебному плану

Программу дисциплины разработал(а)(и) профессор, д.н. (профессор) Нуриева Ф.Ш. кафедра татарского языка и методики преподавания отделение татарской филологии и межкультурной коммуникации им.Г.Тукая , Fenuze.Nurieva@kpfu.ru

1. Цели освоения дисциплины

Цель освоения дисциплины "Древнетюркский язык" - сформировать у студентов комплекс знаний и умений по древнейшим письменным памятникам тюркоязычных народов.

2. Место дисциплины в структуре основной образовательной программы высшего профессионального образования

Данная учебная дисциплина включена в раздел " Б2.Б.7 Общепрофессиональный" основной образовательной программы 032700.62 Филология и относится к базовой (общепрофессиональной) части. Осваивается на 2 курсе, 3 семестр.

Предмет "Древнетюркский язык" входит в обязательный минимум содержания Федеральным государственным образовательным стандартом высшего профессионального образования по направлению подготовки 032700.62 Филология.

Б.7

3. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины /модуля

В результате освоения дисциплины формируются следующие компетенции:

Шифр компетенции	Расшифровка приобретаемой компетенции
ОК-1 (общекультурные компетенции)	владение культурой мышления; способность к восприятию, анализу, обобщению информации, постановке цели и выбору путей ее достижения;
ОК-6 (общекультурные компетенции)	стремление к саморазвитию, повышению квалификации и мастерства;
ОК-8 (общекультурные компетенции)	осознание социальной значимости своей профессии, высокая мотивация к профессиональной деятельности;
ПК-1 (профессиональные компетенции)	способность демонстрировать знание основных положений и концепций в области теории и истории основного изучаемого языка (языков) и литературы (литератур), теории коммуникации, филологического анализа и интерпретации текста, представление об истории, современном состоянии и перспективах развития филологии;
ПК-2 (профессиональные компетенции)	владение базовыми навыками сбора и анализа языковых и литературных фактов с использованием традиционных методов и современных информационных технологий;
ПК-3 (профессиональные компетенции)	свободное владение основным изучаемым языком в его литературной форме;
ПК-7 (профессиональные компетенции)	владение навыками подготовки научных обзоров, аннотаций, составления рефератов и библиографий по тематике проводимых исследований, приемами библиографического описания; знание основных библиографических источников и поисковых систем;

Шифр компетенции	Расшифровка приобретаемой компетенции
ПК-8 (профессиональные компетенции)	владение навыками участия в научных дискуссиях, выступления с сообщениями и докладами, устного, письменного и виртуального (размещение в информационных сетях) представления материалов собственных исследований.

В результате освоения дисциплины студент:

1. должен знать:

- традиционные письменности древних тюрков;
- характеристику тюркского рунического письма, время и ареал его распространения

2. должен уметь:

- читать и анализировать древнетюркские тексты;
- оперировать фактами грамматики, иметь определенный лексический запас древнетюркской лексики;
- пользоваться научной и справочной литературой, библиографическими источниками и современными поисковыми системами;

3. должен владеть:

- конкретными знаниями по истории древних тюрков;
- базовыми навыками обработки рунических текстов.

4. должен демонстрировать способность и готовность:

Знать:

- традиционные письменности древних тюрков;
- характеристику тюркского рунического письма, время и ареал его распространения;

Уметь:

- читать и анализировать древнетюркские тексты;
- оперировать фактами грамматики, иметь определенный лексический запас древнетюркской лексики;
- пользоваться научной и справочной литературой, библиографическими источниками и современными поисковыми системами;

Владеть:

- конкретными знаниями по истории древних тюрков;
- базовыми навыками обработки рунических текстов.

4. Структура и содержание дисциплины/ модуля

Общая трудоемкость дисциплины составляет 4 зачетных(ые) единиц(ы) 144 часа(ов).

Форма промежуточного контроля дисциплины экзамен в 3 семестре.

Суммарно по дисциплине можно получить 100 баллов, из них текущая работа оценивается в 50 баллов, итоговая форма контроля - в 50 баллов. Минимальное количество для допуска к зачету 28 баллов.

86 баллов и более - "отлично" (отл.);

71-85 баллов - "хорошо" (хор.);

55-70 баллов - "удовлетворительно" (удов.);

54 балла и менее - "неудовлетворительно" (неуд.).

4.1 Структура и содержание аудиторной работы по дисциплине/ модулю Тематический план дисциплины/модуля

N	Раздел Дисциплины/ Модуля	Семестр	Неделя семестра	Виды и часы аудиторной работы, их трудоемкость (в часах)			Текущие формы контроля
				Лекции	Практические занятия	Лабораторные работы	
1.	Тема 1. Историческая характеристика древних тюркоязычных государств средневековья	3		2	0	6	устный опрос
2.	Тема 2. История открытия и исследования памятников тюркского рунического письма	3		4	0	6	устный опрос
3.	Тема 3. Ареалы распространения, типы, виды и жанры ДТП. Памятники рунической письменности Поволжья.	3		4	0	6	устный опрос
4.	Тема 4. Содержание и историческое значение основных орхонских памятников в честь Кюльтегина и Тоньюкука.	3		2	0	6	устный опрос
5.	Тема 5. Основные черты грамматики языка орхоно-енисейских памятников. 1. Фонетика. Графика. Рунический алфавит. Гласные. Согласные. Сингармонизм. 2. Морфология. Части речи. 3. Синтаксис и стилистика древнетюркских рунических текстов.	3		8	0	10	тестирование

N	Раздел Дисциплины/ Модуля	Семестр	Неделя семестра	Виды и часы аудиторной работы, их трудоемкость (в часах)			Текущие формы контроля
				Лекции	Практические занятия	Лабораторные работы	
	Тема . Итоговая форма контроля	3		0	0	0	экзамен
	Итого			20	0	34	

4.2 Содержание дисциплины

Тема 1. Историческая характеристика древних тюркоязычных государств средневековья

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Төрки каганлыклар тарихы.

лабораторная работа (6 часа(ов)):

I Төрки каганлыгының кыскача тарихы. II Төрки каганлыгының кыскача тарихы .

Тема 2. История открытия и исследования памятников тюркского рунического письма

лекционное занятие (4 часа(ов)):

Төрки рун язучулары истәлекләренң табылу һәм өйрәнелү тарихы.

лабораторная работа (6 часа(ов)):

Төрки рун язучулары истәлекләренң табылу һәм өйрәнелү тарихы. Серле язучуларны уку.

Тема 3. Ареалы распространения, типы, виды и жанры ДТП. Памятники рунической письменности Поволжья.

лекционное занятие (4 часа(ов)):

Рун язучулары истәлекләренң таралу ареалы.

лабораторная работа (6 часа(ов)):

Идел буенда табылган рун язучулары истәлекләре

Тема 4. Содержание и историческое значение основных орхонских памятников в честь Кюльтегина и Тоньюкука.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Төрки каганлыклардан сакланган рунязучулары истәлекләре.

лабораторная работа (6 часа(ов)):

Күлтәгин һәм Билге каган истәлекләренң табылу һәм өйрәнелү тарихы Тоньюкук хөрмәтенә куелган һәйкәл Тоньюкук истәлегенң табылу, өйрәнелү тарихы

Тема 5. Основные черты грамматики языка орхон-енисейских памятников. 1. Фонетика. Графика. Рунический алфавит. Гласные. Согласные. Сингармонизм. 2. Морфология. Части речи. 3. Синтаксис и стилистика древнетюркских рунических текстов.

лекционное занятие (8 часа(ов)):

Орхон-енисей истәлекләренң тел үзенчәлекләре.

лабораторная работа (10 часа(ов)):

Борынғы төрки язма истәлекләре телендә мөстәкыйль сүз төркемнәре. Исем. Исемгә хас грамматик категорияләр. Исемнң килеш белән төрләнеше Орхон-енисей истәлекләрендә фиғыль сүз төркеме

4.3 Структура и содержание самостоятельной работы дисциплины (модуля)

№	Раздел Дисциплины	Семестр	Неделя семестра	Виды самостоятельной работы студентов	Трудоемкость (в часах)	Формы контроля самостоятельной работы
1.	Тема 1. Историческая характеристика древних тюркоязычных государств средневековья	3		тестирование	5	тест
2.	Тема 2. История открытия и исследования памятников тюркского рунического письма	3		подготовка к устному опросу	5	устный опрос
3.	Тема 3. Ареалы распространения, типы, виды и жанры ДТП. Памятники рунической письменности Поволжья.	3		подготовка к устному опросу	10	устный опрос
4.	Тема 4. Содержание и историческое значение основных орхонских памятников в честь Кюльтегина и Тоньюкука.	3		подготовка к устному опросу	10	устный опрос
5.	Тема 5. Основные черты грамматики языка орхоно-енисейских памятников. 1. Фонетика. Графика. Рунический алфавит. Гласные. Согласные. Сингармонизм. 2. Морфология. Части речи. 3. Синтаксис и стилистика древнетюркских рунических текстов.	3		подготовка к тестированию	3	тестирование
				подготовка к устному опросу	3	устный опрос
Итого					36	

5. Образовательные технологии, включая интерактивные формы обучения

Предмет "Древнетюркский язык" входит в обязательный минимум содержания Федеральным государственным образовательным стандартом высшего профессионального образования по направлению подготовки 032700.62 Филология.

6. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов

Тема 1. Историческая характеристика древних тюркоязычных государств средневековья

тест , примерные вопросы:

ЭОР.Нуриева Ф.Ш. Борынгы торки тел. <http://tulpar.kfu.ru/course/view.php?id=432>

Тема 2. История открытия и исследования памятников тюркского рунического письма

устный опрос , примерные вопросы:

Төрки халыклар тарихын чорларга бүлү. Борынгы төрки чорга гомуми күзөтү ясарга. I төрки каганат тарихы. Бу чорда дөньяда сөяси мохит. II төрки канагат тарихы. Канагатның этник структурасы. Язу барлыкка килүнең алшартлары. II канагат чорыннан калган ядкярләр. Аларның әһәмияте.

Тема 3. Ареалы распространения, типы, виды и жанры ДТП. Памятники рунической письменности Поволжья.

устный опрос , примерные вопросы:

Төрки рун язулы текстларның табылу һәм аларны өйрөнү тарихы. Руник язмаларны табылу ареалына бәйле төркемнәргә бүлү. Төньяк Монголия территориясендә табылган истәлекләр хакында гомуми мәғлүмат бирү. Идел-Чулман буйларында табылган рун язулы истәлекләргә өйрөнүнең торышы.

Тема 4. Содержание и историческое значение основных орхонских памятников в честь Кюльтегина и Тоньюкука.

устный опрос , примерные вопросы:

Күлтәгин истәлегенә табылу тарихы, эчтәлегә. Истәлекне өйрөнүчә галимнәр. Төньякук истәлегенә табылу тарихы. Төньякукның II төрки каганатны ныгытудагы ролен ташъязмалардагы мәғлүматлардан чыгып аңлатырга. Билгә каган турында мәғлүматлар кайсы истәлекләрдә сакланган

Тема 5. Основные черты грамматики языка орхоно-енисейских памятников. 1. Фонетика. Графика. Рунический алфавит. Гласные. Согласные. Сингармонизм. 2. Морфология. Части речи. 3. Синтаксис и стилистика древнетюркских рунических текстов.

тестирование , примерные вопросы:

ЭОР.Нуриева Ф.Ш. Борынгы торки тел. <http://tulpar.kfu.ru/course/view.php?id=432>

устный опрос , примерные вопросы:

Борынгы төрки алфавитында сузыкларның бирелеше. Фонемаларны билгеләүдә кыенлыklar. Борынгы төрки алфавитында тартыкларның бирелеше. Тартыкларның үзенчәлегә. Борынгы төрки истәлекләр телендә сакланган төп фонетик закончалыкларны мисалларга нигезләнеп аңлатырга. Борынгы төрки телнең сүзлек составына тематик характеристика бирегез. Аларның хәзергә татар әдәби теле белән чагыштырганда уртаклыгы һәм аермасы. "Борынгы төрки сүзлек". Гомуми характеристика бирергә. Борынгы төрки язма истәлекләр телендә килешләр системасы. Борынгы төрки телдә сан сүз төркеме. Ташъязмаларда төркөлгән алмашлыкларның лексик-грамматик төркемчәләре. Сыйфат сүз төркеменең лексик байлыгы. Борынгы истәлекләр телендә төркөлгән боерык һәм теләк фигыльләр. Тексттагы мисалларга нигезләнеп аңлатырга. Борынгы төрки истәлекләр телендә заманнар системасы. Шарт фигыльләрнең зат мәгънәләрен үзегез сайлаган тексттан чыгып аңлатыгыз. Сыйфат фигыльләрнең кулланылышын "Күлтәгин" истәлегенә таянып аңлатыгыз. Хәл фигыльләр. Истәлекләр телендә кулланыу үзенчәлегә.

Тема . Итоговая форма контроля

Примерные вопросы к экзамену:

Темы для докладов

1. Борынгы төрки рун алфавиты.
2. Орхон-енисей рун язмаларының палеографиясе.
3. Күлтәгин истәлегә. Төзелеше һәм эчтәлегә. Өйрөнү тарихы.
4. Төньякук истәлегенә төзелеше һәм эчтәлегә. Өйрөнү тарихы.
5. Орхон-енисей истәлекләрендә титул атамалары.
6. Төрки рун язулы истәлекләрнең табылу һәм өйрәнелү тарихы.

7. Тәрки рун алфавитын ачу тарихы.
8. Татар телендә борынгы төрки телнең сүзлек хәзинәсе сакланышы.
9. Орхон-енисей истәлекләрендә сыфат сүз төркеме.
10. Орхон-енисей истәлекләрендә сыфат сүз төркеме.
11. Орхон-енисей истәлекләрендә алмашлык сүз төркеме.
12. Орхон-енисей истәлекләрендә ярдәмлек сүз төркемнәре.
13. Орхон-енисей истәлекләренең синтаксисы.
14. Орхон-енисей истәлекләре телендә туганлык атамалары.
15. Орхон-енисей истәлекләре телендә хайван, кош-корт атамалары.
16. Орхон-енисей истәлекләре телендә табигать күренешен белдергән атамалар.
17. Борынгы төрки сүзлек.
18. Идел-Чулман буенда табылган рун язулы истәлекләр.
19. Седъяр рун язмасын өйрәнү тарихы.
20. Борынгы төркиләр тарихында манихей дине һәм манихей язулы истәлекләр.
21. Рун язулы истәлекләргә өйрәнүдә Э.Р. Тенишев эшчәнлеге.
22. Идел буенда язылган рун язулы истәлекләргә өйрәнгән галимнәр.
23. И.Л. Кызласовның борынгы төркиләрдә кулланылган рун язуы төрләрен өйрәнү өлкәсендәге эшчәнлеге.
24. Рун язулы истәлекләргә жанр һәм стил үзенчәлекләре.
25. Борынгы төркиләр файдаланган графика төрләре: рун, уйгур, гарәп.
26. Борынгы төркиләрдә уку-язу торышы.

Вопросы для зачета

1. Төрки халыклар тарихын чорларга бүлү. Борынгы төрки чорга гомуми күзәтү ясарга.
2. I төрки каганат тарихы. Бу чорда дөньяда сәясәт мохит.
3. II төрки канагат тарихы. Канагатның этник структурасы. Язу барлыкка килүнең алшартлары.
4. II канагат чорынан калган ядкярләр. Аларның әһәмияте.
5. Төрки рун язулы текстларның табылу һәм аларны өйрәнү тарихын сөйләргә.
6. Руник язмаларны табылу ареалына бәйле төркемнәргә бүлү.
7. Төньяк Монголия территориясендә табылган истәлекләр хакында гомуми мәгълүмат бирү.
8. Күлтәгин истәлегенә табылу тарихы, эчтәлегә. Истәлекне өйрәнүче галимнәр.
9. Төньяккүк истәлегенә табылу тарихы. Төньяккүкның II төрки каганатны ныгытудагы ролен ташъязмалардагы мәгълүматлардан чыгып аңлатырга.
10. Билгә каган турында мәгълүматлар кайсы истәлекләрдә сакланган.
11. Идел-Чулман буйларында табылган рун язулы истәлекләргә өйрәнүнең торышы.
12. Борынгы төрки истәлекләргә жанры һәм эчтәлегенә бәйле төркемләр.
13. Төрки рун алфавиты. Аның барлыкка килүе турында карашлар.
14. Борынгы төрки алфавитында сузыкларның бирелеше. Фонемаларны билгеләүдә кыенлыктар.
15. Борынгы төрки алфавитында тартыкларның бирелеше. Тартыкларның үзенчәлегә.
16. Борынгы төрки истәлекләр телендә сакланган төп фонетик закончалыкларны мисалларга нигезләнеп аңлатырга.
17. Борынгы төрки телнең сүзлек составына тематик характеристика бирергә. Аларның хәзерге татар әдәби теле белән чагыштырганда уртаклыгы һәм аермасы.
18. "Борынгы төрки сүзлек". Гомуми характеристика бирергә.
19. Борынгы төрки язма истәлекләр телендә килешләр системасы.
20. Борынгы төрки телдә сан сүз төркеме.
21. Ташъязмаларда теркәлгән алмашлыкларның лексик-грамматик төркемчәләре.
22. Сыфат сүз төркеменә лексик байлыгы.

23. Борынгы төрки текстларда рәвешләр. Аларның ясалыш үзенчәлекләре.
24. Борынгы истәлекләр телендә теркәлгән боерык һәм теләк фигыльләр. Тексттагы мисалларга нигезләнеп аңлатырга.
25. Борынгы төрки истәлекләр телендә заманнар системасы.
26. Хәзерге-киләчәк заманның "Күлтәгин" текстында нинди мәгънәләре теркәлгән.
27. Үткән заман формалары. Куллану ешлыгы. Төрләнү үзенчәлеге.
28. Киләчәк заман хикәя фигыльләр.
29. Шарт фигыльләрнең зат мәгънәләрен үзегез сайлаган тексттан чыгып аңлатыгыз.
30. Сыйфат фигыльләрнең кулланылышын "Күлтәгин" истәлегенә таянып аңлатыгыз.
31. Хәл фигыльләр. Истәлекләр телендә куллану үзенчәлеге.
32. Истәлекләрдә теркәлгән ярдәмлек сүз төркемнәре хакында сөйләргә. Хәзерге татар әдәби теленнән аермасын билгеләргә.

7.1. Основная литература:

Аминова А. А. Теория и практика русского языка: морфология. Синтаксис. Орфография. Пунктуация: учебное пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по специальности 031001 и направлению подготовки 031000 "Филология" / А.А. Аминова, Н.Н. Фаттахова. - Казань: Казанский государственный университет, 2009. - 203 с.

Никуличева, Д. Б. Как найти свой путь к иностранным языкам. Лингвистические и психологические стратегии полиглотов [Электронный ресурс] : учеб.-метод. пособие / Д. Б. Никуличева. - М. : Флинта : Наука, 2009. - 304 с. <http://znanium.com/bookread.php?book=406424>

История русского языка: Курс лекций / В.П. Даниленко. - М.: Флинта: Наука, 2009. - 320 с. <http://znanium.com/bookread.php?book=320757>

7.2. Дополнительная литература:

Заболотный В.М. Древние языки и культуры. - М.: Изд.центр ЕАОИ, 2009. - 308 с. <http://www.bibliorossica.com/book.html?currBookId=6163>

Малые языки и традиции: существование на грани Вып. 1. Лингвистические проблемы сохранения и документация малых языков / Под редакцией А.Е.Кибрикова. - М.: Новое издательство, 2005. - 252 с. <http://www.bibliorossica.com/book.html?currBookId=1267>

7.3. Интернет-ресурсы:

Большой Энциклопедический словарь - dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/123418

Большой Энциклопедический словарь - dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/123418

Институт истории им.Ш.Марджани - <http://www.tataroved.ru/institut/>

Институт стран Азии и Африки при Московском государственном университете (МГУ) - <http://www.iaas.msu.ru>

Нуриева Ф.Ш. Борынгы төрки тел - <http://tulpar.kfu.ru/course/view.php?id=432>

Словарь филолога - slovarfilologa.ru/52/

Тюркские языки - ru.wikipedia.org/wiki/

8. Материально-техническое обеспечение дисциплины(модуля)

Освоение дисциплины "Классические языки / древние языки: Древнетюркский язык" предполагает использование следующего материально-технического обеспечения:

1. Мультимедийный компьютер.
2. Средства телекоммуникации (электронная почта, выход в Интернет).
3. Сканер.

4. Принтер лазерный.
5. Копировальный аппарат.
6. Ноутбук.

Программа составлена в соответствии с требованиями ФГОС ВПО и учебным планом по направлению 032700.62 "Филология" и профилю подготовки Прикладная филология (переводоведение) .

Автор(ы):

Нуриева Ф.Ш. _____

"__" _____ 201__ г.

Рецензент(ы):

Кузьмина Х.Х. _____

"__" _____ 201__ г.